

Fejér Zoltán György: *A Zen Camera az átfestés után*, 2021. október 19-én a Foton Galéria falán

FEJÉR ZOLTÁN GYÖRGY

A Zen Camerává változott Zenit-E

A KRASZNOGORSZKI MECHANIKAI
GYÁRBAN HETVEN ÉVVEL
EZELŐTT MEGTERVEZETT ZENIT
FÉNYKÉPEZŐGÉPEKBŐL
1965 ÉS 1988 KÖZÖTT
TÍZMILLIÓ DARABOT
GYÁRTOTTAK.

A kiindulás

A Szovjetunióban előállított fényképezőgépekkel természetesen az ottani fotótechnika-történészek foglalkoznak; némelyik gyárban a megmaradt prototípusokból még kis házi múzeumot is berendeztek. Én azonban a nyugat-európai gyűjtőkhöz, szakírókhoz került példányok dokumentációjához, valamint a helyszíni kutatásaikból megírt könyvekhez könnyebben hozzáfértem. A két francia barát: Patrice-Hervé Pont és Jean Loup Princelle először a Leica-másolatok történetével rukkolt ki. Munkájukat intenzíven segítette a Belgiumban élő Dieter Scheiba. Mindhármat évtizedek óta ismerem, de találkozásaink között néha több év is eltelt.

Princelle hosszas előkészítés után két változatban is előállta a szovjet fényképezőgépek történetét ismertető kötetével.¹ A könyvet először 1995-ben angolul jelentette meg a Hove Books Kiadó; 2004-ben pedig már a javított, második, francia és angol nyelvű kiadást is kézbe vehették az olvasók.

Jómagam szinte babonás tisztelettel figyelem azokat, akik az általam rendkívül bonyolultnak és szerteágazónak tartott szovjet kamera-történettel foglalkoznak. Közéjük számít osztrák röntgenorvos barátom, Dr. Milos Paul Mladek, aki természetesen nem fogta vissza magát és jelentős kollekciójának darabjait – 2007-től – több, saját költségén előállított kötetben is közszemlére tette.² A történet egyik részletét ezúttal azért ismertetem, mert egy régóta tisztelt, nálam valamivel idősebb pályatársamtól (aki rendszeres olvasója is a *Fotóművészet*nek) néhány hónappal ezelőtt ajándékba kaptam egy Zenit-E típusú fényképezőgépet. A gesztusnak örültem, mivel ismertem ezt az 1970-es években a Magyarországon nagy mennyiségben, viszonylag olcsón árusított és emiatt az amatőrök által elterjedten használt fényképezőgéptípust, de (éppen gyakorisága miatt) korábban nem birtokoltam belőle példányt.

A már említett két szakirodalmi forrásban beleolvastam a Zenit-E történetébe, szemügyre vettem és lefényképeztem a hozzám került példányt. Őszintén be kell vallanom: meglepődtem a jól dokumentált kötetekben közölt tízmilliós legyártott darabszámon, ami egyértelmű sikert jelez.

A gyártás kezdete és részletei

Dr. Milos Paul Mladek szerint Grigorij Mojszejevics Dorszkij és Ivan Afanaszevics Turygin 1950-ben kezdték el a tervező munkát. Kiindulásuk az 1942-ben elindított, svájci Alpa Reflexet leszámítva újszerűnek számított a műfajban: egy kisfilmes, távmérős fényképezőgép-típus átkonstruálása egyfényaknás-tükörreflexessé. A vízszintes betekintést nem a Duflexben (1946 és 1950 között) alkalmazott tükörrendszerrel, hanem a Contax S-ben (1949-ben) bevált pentatetőél-prizmával oldották meg. Princelle szerint 1950-51-ben mindössze hat kísérleti példány készült, amiből ő a 3-ast mutatja be. Erre a bécsi röntgenorvos alaposan rálicitált, mivel ő a későbbieknél szögletesebb tetejű protó darabok közül az 1-es gyártási számot viselő Zenit képét tette közzé, természetesen saját kollekciójából.

Az 1952-ben indult gyártás 1961-ig folytatódott. Még 1960-ban Nyikolaj Mihajlovics Marenkov a gépváz méreteinek növelését és a filmtovábbítás gyorsfelhúzó-karosra változtatását javasolta. 1967-ig készültek így a Zenitek. 1964-től öt évig pedig már a cserélhető keresős változatot is forgalmazták.

Fejér Zoltán György: *Az ajándékba kapott Zenit-E*, 2021. június 12.

Fejér Zoltán György: *A Zen Camera tárgyfotói*, 2021.

1965-re azonban – talán nem túlzás az állítás – a termék beérett és megjelent a kissé szögletesebb, robusztus gépvázú Zenit-E. Helyben vagyunk – kiálthatunk fel. Négy évig mintegy ötvenezer olyan példányt készítettek, amelyeknek a tükre az expozíció után fent maradt és csak a zárszerkezet felhúzásakor (filmtovábbításakor) tért vissza az eredeti helyére a keresőképpel együtt. Ez a megoldás azonban a maga idejében még a vetélytárs keletnémet gyártmányokkal (Praktina, Exakta) történt egybevetésben is korszerűtlennek számított.

1967 és 1982 között állították elő a Zenit-E már visszacsapódó tükrös változatát, Princelle szerint körülbelül egymillió példányban! A különböző módosítások, típus-korszerűsítések után 1983-ban kezdődött meg a külsejében változatlan kivitelű, de javított fénymérési módú Zenit-12 XP típusának előállítás, mely 1992-ben fejeződött be, újabb egymillió példány (!) elkészítése után.

Krasznogorszkon kívül Minszkben is folyt gyártás. A Minszki Mechanikai Gyárban 1973 és 1986 között készítették a Zenit-E nálunk is jól ismert króm és fekete változatait. A TTL típus-változatból 1977 és 1985 között egymillió, az ET típusból hárommilliót gyártottak a szorgalmas belorusz dolgozók. 1993-ban már ők is módosították a gépváz méretét és kivitelét, így azt egy másik történetként kell kezelni. A Zenit-E az Egyesült Államokban, Ázsiában és Nyugat-Európában különböző

névváltozatokban került a boltokba. Ezek azonban csak a feliratukban tértek el az alaptípustól. Princelle ugyan elkezdte ezek felsorolását a Revueflex-E-től a Phokinán át a Kalimar SR-200-ig, de a Meprozent-E után a Diramic RF100-nál kissé elfáradt.

Így csak a példányszám összesítésére érdemes figyelni, azaz arra, hogy a Zenit fényképezőgépek tízmilliomodik legyártott példányát Princelle a Gyár Múzeumának vitrinjében fényképezte le.

A Zenit-E fényképezőgép leírása

A kisfilmes, egyfényaknás-tükörreflexes, pentaprizmás keresős, vászon redőnyzárás fényképezőgép vázának mérete: 139x95x49 mm. Az objektív 42 mm-es csavarmenttel csatlakozik a gépvázhoz. A képeinken látható példányban egy Indusztar-50-2-es típusú, 3,5/50 mm-es, normál blendés objektív található. Forgalmazták a kamerát 2-es fényerejű, előválasztós fényrekesz objektívvel is, ami könnyebb használatot tett lehetővé. Az automatikusan beszőkülő fényrekesz hiánya miatt a Zenit-E használatakor az élességállítás után kellett a munkarekeszt beállítani, ami miatt a keresőkép sötétebb lett. (A több tízezer magyar felhasználót az 1970-es években érdemes lett volna megkérdezni: egy-egy tekercsen belül hányszor felejtett el leblendézni?) Strandon az elsötétedő keresőkép kevésbé zavarta a fényképező személyt, de szobában már annál jobban.

A 3,5-ös objektív legrövidebb tárgy távolsága 65 cm és vele a gépváz vastagsága pontosan 70 mm-re változik. A vászon redőnyzár-szerkezet egyes- és örökvakuhoz szinkronizált és a B, tartósan hosszú expozíciós időn kívül 1/30 és 1/500 másodperc között állítható, valamint önkioldós időzítővel is működtethető. A fényképezőgép oldalára a gyártó nem szerelt akasztókat, így azt csak a tokba illetve lehetett nyakban hordani. A vaskos bőrtok - némileg előnytelenül – 127x153x123 mm-re növelte az eszköz méretét, mivel a lapos, 3,5-ös objektívhez és a 2-es fényerejű, vastosabb objektívhez is ugyanazt adták.

Zen Camera

Bajtai Lajos (1934–2008) gyűjtő *Fotórégiségek*³ című könyvében leírta, hogy kollekciójának érdekes darabja az a Zenit-E fényképezőgép, amelyet Vető János (1953–) festőművész ajándékozott, (valószínűleg az 1970-es évek végén) egy Petra nevű barátnőjének. A hölgy ezek szerint megvált a dekoratív darabtól, mert Bajtai egy bolhapiacra bukkan rá. Vető sajátos módon át-, és össze-vissza festette a tárgyat, sőt a fényképezőgép használatára utaló feliratokat is elhelyezett rajta.

Vető (Bajtai által közismertté tett) akciója akkor jutott eszembe, amikor 2021 nyarán a budapesti Foton Galériában az *Interdiszciplináris látomások* címen megrendezett kiállításomra készültem. Az egyik, a tárlaton fontos falra szánt képpárom kapcsán eszembe jutott egy kézenfek-

vő ötlet. Furcsa, de Bajtai könyvének közzétett fotóiból egyértelműen kiderül: Vető kihagyta ezt a ziccert és a fényképezőgép névfeliratát habozás nélkül lefestette. A szovjet fényképezőgép eredeti neve, a Zenit fejtett az ég legmagasabb pontjára utal. Elképzelt csúcs, amely a valóságosokhoz hasonlóan felülmúlhatatlan. Onnan az út már csak lefelé vezet.

Amikor befestettem a Zenit-E gépvázát, munka közben döbbenet éreztem a fényképezőgép névfeliratának Zen-re történő változását. Így készítettem tárlatomhoz egy objektet, azaz egy kiállítási műtárgyat.

Nem kívánom a Zen mibenlétét jelen cikkben magyarázni. Akit a kérdéskör érdekel, az könnyen tájékozódhat Suzuki Daisecu Taiteronak a hazai Könyvtárakban hozzáférhető kötetéből.⁴

Meglepőnek mondható azonban, hogy a gondolatiságot, elmélyülést előtérbe helyező tanítás a fényképezőgép-használatot – a nemzetközi gyakorlatban – kevésbé hatotta át. A Zen Camera mint fogalom még nem terjedt el kellőképpen.

¹ PRINCELLE, Jean-Loup: *Made in USSR, The Authentic Guide to Russian and Soviet Cameras, Le Rêve*, Ondreville sur Essonne, 2004.

² MLADEK, Milos Paul, Dr.: *Interessante Kameras und Objektive aus der ehemaligen Sowjetunion*, Magánkiadás, Wien, 2007; MLADEK, Milos Paul Dr.: *Fascinating Cameras and Lenses from the Former Soviet Union*, Magánkiadás, Vienna, 2013.

³ BAJTAI Lajos: *Fotórégiségek*, Magánkiadás, Budapest, 2004.

⁴ SUZUKI, Daisecu Teitaro: *Bevezetés a zen buddhizmusba*, Polaris Könyvkiadó, Budapest, 2019.